

Några morgonpigga vandrare på väg mot Pico do Cidrao 1798 meter över havet i öns högsta massiv.

Med charterflyg kommer man lätt och billigt till populära semester mål. Det är ett bra sätt att uppleva nya miljöer för vandrare. På Madeira lockar de berömda vattenkanalerna, levadorna. Vi prövar dessa udda vandringsleder i maj månad och blir starkt tagna av öns storslagna bergsnatur.

Text och foto **Claes Grundsten**

Madeira är känd för sin eviga vår, för ett mildt väder året runt och en yppig vegetation. Klimatet är en konsekvens av det subtropiska läget i Atlanten, femtio mil norr om Kanarieöarna. På kartan verkar ön vara ganska liten, men skenet bedrar. Visserligen är det bara sex mil mellan västra och östra änden, och drygt två i nord syd riktning och det låter inte mycket, men med sina rejält höga berg och djupa dalar är denna skärva i oceanen förvånansvärt stor. Framför allt märks det på vägarna.

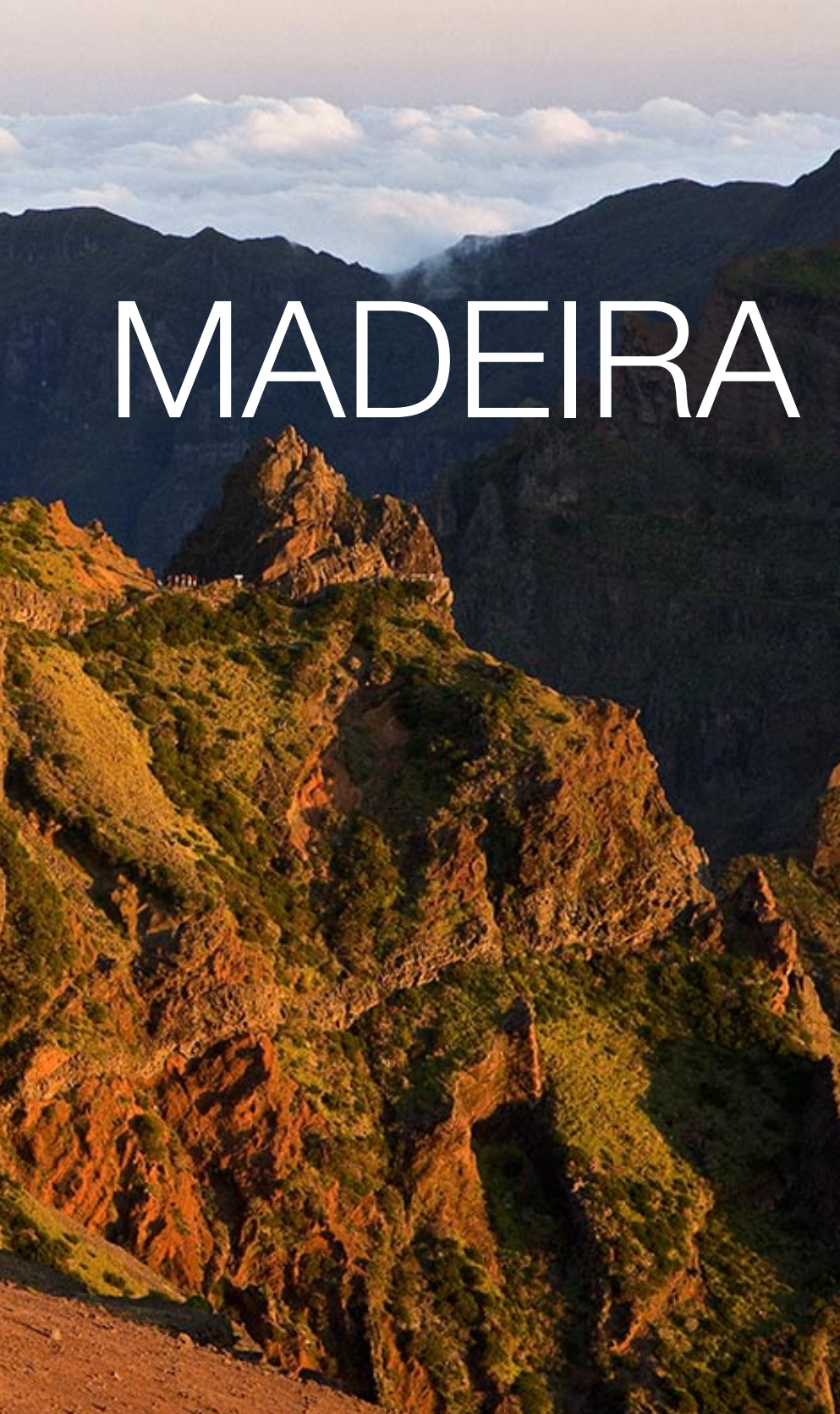
Serpentinkurvorna tar sin modiga tid att befara.

Vi har hyrt en bil som väntar vid den spektakulära flygplatsen utanför huvudstaden Funchal. I brist på slät mark har öns ingenjörer konstruerat en stor platta på pelare som tar upp en betydande del av landningsbanans längd längs den smala kustremsan nedanför bergen. Strax intill löper den fyrfiliga motorvägen som sträcker sig utmed sydkusten, ett paradnummer i vägbyggnadskonst, pepprad med tunnlar av olika längd. Vi ska inte

MADEIRA

– vandra
efter vatten

långt, bara rakt upp i bergen till Santa Antonia de Serra, till ett hotell av god standard som blir en bas för några dagars vandringar i östra delen av Madeira.

Ön upptäcktes under romartiden av fenicierna men föll i glömska, och först långt senare togs den i anspråk av två kaptener som var underställda Henrik Sjöfararen från Portugal. År 1420 landsteg hans båda örlogsmän på den då obebodda landmassan. Året innan hade en storm drivit deras skepp till den närbelägna ön Porto Santo, som ligger

inom synhåll i norr, och är en plats med vidsträckt sandstränder och en helt annan naturmiljö än Madeiras klippiga kust. (Porto Santo lär vara en okänd pärla för strandälskare).

För en vandrare är det levadorna som gör Madeira attraktivt. Dessa konstgjorda vattenkanaler består av cementerade diken som följer sluttningarna som höjdkurvor på en karta. Bredden varierar mellan några decimeter och en meter, och de kan vara upp till en meter djupa. Intill

Fallet Caldeirao Verde är ett källflöde till levadan med samma namn.

vattenfåran löper en smal promenadstig som kan följas. Ordet levada kommer av portugisiskan och betyder frakta. De är regelrätta taktäckor som samlar upp och leder regnvattnet till byar och åkerlappar. Redan på 1500-talet byggdes de första levadorna av tusentals slavar som hade förts hit från Afrika och Kanarieöarna. Med åren trängde systemet in nästan överallt i öns komplexa topografi. I dag är det ett ådernät bestående av 210 mil smala vattenvägar som bitvis sprängts ut i de branta bergssidorna, bitvis slingrar i ►

Vandringen längs levada Caldeirao räknas som den mest dramatiska på Madeira.

Längs Sao Vicente på öns nordkust är klipporna skyhöga.

skogen och förbi odlingarna, och bitvis meandrar genom bebyggelsen.

Vårt första stråk är dock inte en levada, utan en stig på klipporna längs den långsmala halvön Ponta de São Lorenc, som sticker ut likt ett pekfinger mot öster. Leden är kort och en av de mest populära och lättillgängliga på ön. Den går genom ett öppet landskap, med gräsbevuxna kullar och höga stup mot havet. Här förstår vi att Madeiras ursprung är vulkaniskt. De mörka bergen byggs upp av lava som har dekorerats med färgade fläckar i ockra och rost vilket ger vackra mönster i stupen. Olika sorters magma har trängt in i sprickorna. Hela ön byggdes upp av vulkanismen, men inget utbrott har förekommit i modern tid. Där vi går upphörde explosionerna för tre miljoner år sedan.

Leden tar sig uppför en del branta berghällar och intill svindlande bråddjup. Tillsammans med många andra flanörer går vi i värmande sol till ett utsiktsberg som ger en vy bort till den yttersta ön i uddens förlängning. Där borta står en stor fyr, och lite längre söderut nära havshorisonten framträder de ödsliga och naturskyddade klippöarna Ilhas Desertas, högresta och långsträckta som väldiga åsar. Över centrala Madeira hänger regnmolnen tungt men vi klarar oss från dem, vilket är en ganska vanlig situation. Östra delen får mindre med nederbörd än den norra. Men vädret kan variera enormt på ön. Ofta är det moln uppe i bergen och samtidigt sol över kusten, och vice versa.

Nästa dag parkerar vi bilen vid byn Portela och vandrar längs Levada do Caniçal som är av ungt datum, från 1949. Den är lättgången, mycket populär, och leder tätt förbi hus och fält med arbetande människor. På ett ställe hukar vi oss genom en kort tunnel. Många levador leds in i trånga kulvertar där berget har stått i vägen och för en vandrare är ficklampan ett viktigt attribut. Att gå längs den svagt kluckande vattenströmmen som ormar sig följsamt efter terrängen är pådrivande. En levada är som ett spår som man inte vill släppa, som en järnväg man cyklar dressin på, som en flod man glider medströms på flotte. Vi leds dit där vattenrallarna har fört vattnet. Det finns en magi i detta. Och så finns det en stor fördel. Stigen lutar knappt märkbart. Det väntar inga kända uppförbackar så länge man håller sig till levadorerna.

Uppifrån: Glada "levadeiros" rensar vattenkanalen i Caldeirao Verde. Madeira är känt för sina rika växtlighet, här en art av släktet cardamine.

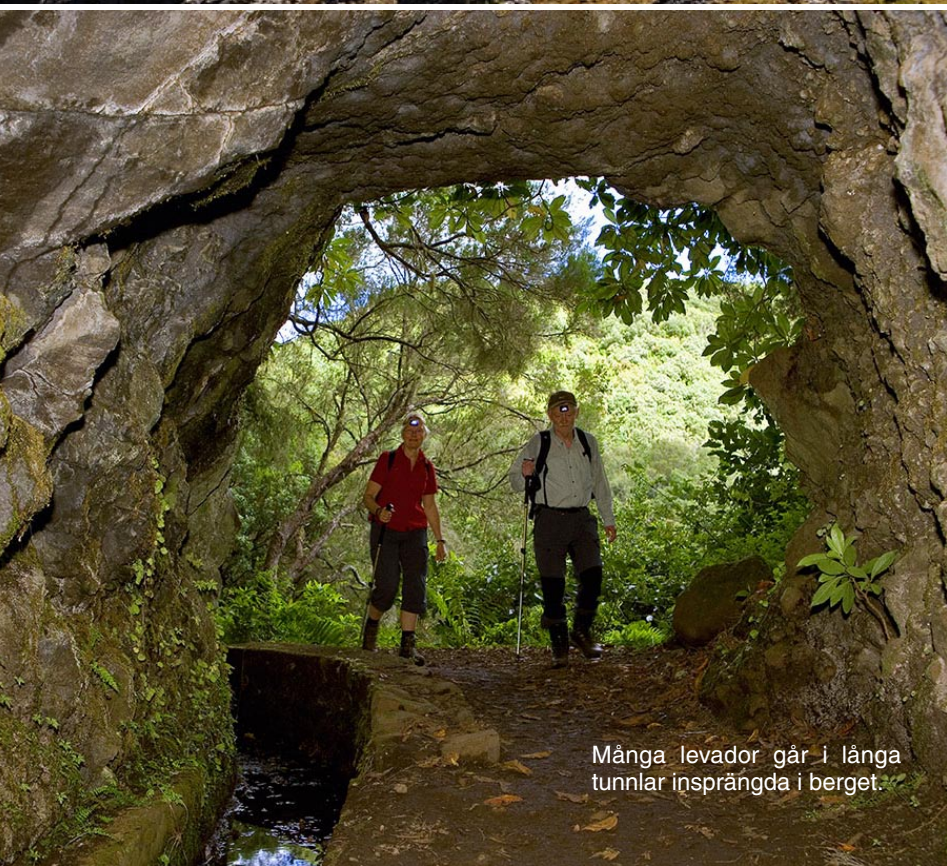
Längre fram överger vi vattenkanalen och den bebyggda dalen för att gå till den vackra kuststigen från Machico till Ponta da Cruz. Nu får vi en uppförbacke. På andra sidan ett beskogat bergspass får vi se havet igen, och även halvön från igår dyker upp i öster. Här är kustbranten högre och mer utsatt än någonsin. Vi ser stigen slicka stupen i färdriktningen, flera hundra meter ovanför vattnet. Har man anlag för svindel kan fortsättningen kännas påfrestande. Men det är varken svårt eller osäkert att gå, snarare lustfyllt och inspirerande. Dagens mål är den gamla hamnstaden Porto da Cruz, som ligger intill ett undersåttigt berg som kallas Penha de Águia – örnsklippan. Till slut går vi på en väg genom bebyggelsen och vid stadens torg tar vi en taxi tillbaka till bilen vid Portela, och fortsätter sedan för egen maskin längs kustvägen på norra Madeira.

Öns nordsida är betydligt mer dramatisk än den södra eftersom bergen står med anklarna i havet. Här lever följdriktigt färre människor, och bitvis är vägen mer spännande än man önskar sig. Arbeten pågår med att förbättra standarden mellan Santana och São Vicente, och långa sträckor är den faktiskt riktigt bra för sina förutsättningar. Oavbrutet storslagen är den i alla fall, där man kör på terrängens naturliga trappsteg mellan skyhöga bergsbranter på ena sidan och Atlantens väldiga vidd på den andra. Vita hus inramar hela tiden vyerna. Vi tar in på ett tjugigt hotell i São Vicente och somnar till bränningsarnas sövande bakgrundsbrus. I morgon skall vi vandra på den mest spektakulära och lovordade av levadorerna.

På morgonen rattar vi tillbaka till Santana och därifrån upp till naturparken Queimadas på höjden 880 meter över havet. Här börjar vandringen längs Levada do Caldeirão Verde som rinner upp i en dal med den pockande beteckningen Caldeiro do Inferno. Snart spänner Madeira musklerna. När vi lämnat den vackra lunden med sin väldiga cypresser och tagit oss genom en tunnel och in i den djungeltäta ravinens grönska, häpnar vi inför landskapets vertikala dramaturgi. Fortsättningen är en kittlande färd mellan avgrund och grönska. Promenadhyllan längs levadan är långa sträckor bara en meter bred, och spontant skänker man en tacksamhetens tanke till alla "levadeiros" som byggt och underhållit ►

Öns näst högsta berg Pico de Arieiro har en väg till toppen. Utsikt österut mot halvön Ponta de Sao Lourenco.

Många levador går i långa tunnlar insprängda i berget.

kanalen, och försett den med ledstänger som skydd mot vrålstupet, även om dessa ofta är trasiga och ranka. Här ska man avgjort inte gå med anlag för svindel. För dem som tål djupen väntar en storstilig naturupplevelse som mäter sig med de finaste på vår jord. Jag är tagen, vi är alla entusiastiska, Madeira kramar oss med sin prunkande charm. Kombinationen av tropisk vegetation, varmt väder och en brutal bergstopografi känns eggande. Genom dalens förlängning skönjer vi också det glittrande havet. En levada som denna har förmågan att leda oss till platser som vore fullständigt oåtkomliga, om den inte funnes.

Vi passerar några skrattande levadeiros som jobbar med rensning. De plockar bort kvistar och löv som fastnat i kanalen. Som glada odalmän talar de bara portugisiska, men i byar och städer klarar man sig utmärkt med engelska.

Vilka tjusiga brudslöjor vi passerar. Den första låg i början av turen. Nu står vi inne i Caldeirão Verde och ser vattnet spola över kanten i en smal och kanske 50 meter hög stråle rakt ned i en pool varifrån den rinner vidare till levadan. Vi fortsätter motströms, mot dalgrytans blinda slut rakt nedanför öns högsta berg Pico Ruivo. Branterna gör huvet baktungt. Där kanalen upphör åter vi vår matsäck och njuter av solvärmens och belägenheten. Tillbaka går man samma väg, längs den insprängda hyllan mitt i stupen där vattnet rinner, och genom flera fuktdrypande tunnlar.

Nästa utflykt är vikt för västra Madeira. Vi bilar från São Vicente på den högklassiga vägen mot huvudstaden Funchal och sydsidan, men viker av före en stor tunnel som grävts under öns bergskedja. Nu klättrar bilen upp i ett alpliknande landskap och når slutligen högplatån Paul da Serra, som är en överraskande flack och vidsträckt yta högt i det blå, med karaktärsdrag lånade från ett öländskt alvar. Vi parkerar bilen på andra sidan platån för att gå Levada 25 Fontes, en av de mest kända och lättåtkomliga av kanalerna. Busslaster med turister från Funchal skapar en folkström bredvid vattenfåran. Parallellt med kanalen leder en körväg fram till ändpunkten för Madeiras längsta dal, Ribeira de Janela. Längs dalsidorna växer den lummiga lagerträdkogon "laurisilva", som är unik för ön och har status av världsnaturarv. Stora delar av Medelhavsområdet var för länge sedan täckt av denna vegetationstyp. De bäst bevarade bestånden finns på Madeira och några av Kanarieöarna. Många unika växter återfinns enbart i denna biologiskt intressanta skog. Och

man frapperas av dess lätta elegans. Träden är inte särskilt höga eller stora, men grenverket är sirligt och förvridet, och lövsalens valv är vackert som en fresk gjord av klorofyllgrön pärlemor. Bofinkarna kvittrar glatt när vi från dalgrytans inre ser den sammanhängande skogen breda ut sig likt en vidsträckt vildmark. De 25 källorna bildar upprinnelsen till denna levada. Det är en undangömd plats inne i en liten amfiteater med vattensippriiga bergväggar och en brudslöja som spolar ned i en pool.

Vid det här laget är vi stormförtjusta i Madeira. Efter nästan en vecka med olika vandringsfärder och bra väder har vi sett överraskande storslagen natur, och ändå anar vi inte finalen som väntar. Öns högsta bergstoppar har vi sparat till slutet. Fakirtidigt en morgon lämnar vi hotellet i Funchal och kör genom nattmörkret hela vägen upp till öns tredje högsta punkt. Där, vid vägs ände strax intill topproset står ett bunkerliknande hotell. Och där på Pico do Ariero, 1818 meter över havet, väntar vi in soluppgången medan snålblåsten och den låga temperaturen får oss att slå åkerbrasor. Så ljusnar det till slut och med dagringen framtonar ett landskap av superb design. Rena julafton för en bergsälskare. Vi hade inte en aning om det sceneri som vecklas ut. Synen blir en sådan där härlig överraskning som bara barn utan förväntningar kan känna. Taggiga klippkampaniler och hypersmala bergskammar fogas samman till ett intrikat fästningsverk som störtar nästan två vertikala kilometer ned mot havet. Stort, är ordet som sägs. Överrumplande storslaget, blir det snabba svaret. Vilka hissnande djup. Och där ska vi gå! Någon pekar på den luftiga stigen som trixar över spetsarna.

Från Atlanten i norr rör sig en bred molnmatta med tussar som krokar mot bergen långt under krönen. När solen börjar värma startar vi turen. Först ska man ta sig förbi Pico das Torres, öns tredje högsta och mest djärva berg, en svårbestigen historia som rundas. Från det välvda fjällkrönet där vi börjar går vi stigen rakt mot en lodrät bergssida där trappsteg som huggits ut, gör det lättframkomligt trots den svindlande exponeringen. Jo, man behöver vara en ganska van bergsvandrare för att känna sig trygg här, men riskfyllt, nej inte mer än vanligt. Hela denna sick-sackande kamvandring i allt starkare sollyster, upp och ned, hit och dit, genom klippvalv och utmed sugande stup, är en naturupplevelse av högsta rang. Och den utsökta regin som vi bevittnar, med molnmattan i norr och det blänkande ▶

Kanalerna bevattnar fälten i byar och på sluttningar.

▷ havet i söder, de skogsklädda ravinerna i djupen åt öster och väster, skuggspelet och klippornas skiftande valörer när solen stiger allt högre, och blomprakten som i takt med detta strålar mer och mer längs hyllorna, hela denna situation är som en högvinst i ett lotteri som vi inte visste att vi deltog i. Hur har vi kunnat vara så okunniga?

Efter att ha förflyttat oss rakt norrut över den utsatta bergskammen når vi ett gammalt vandrarhem från 1939. Det har ett skyddat läge i skogen, nästan högst upp på Pico Ruivo. Från huset återstår några hundra höjdmeter upp till Madeiras hjässa. Däruppe hittar vi lä bakom trädljungens buskage. Ned till Atlanten, som syns åt både norr och syd, är det 1862 meter. Den täta bebyggelsen längs sydkusten blir till miniatyrer. Nästan hela Madeira ligger för våra fötter, och rakt ned i djupet betraktar vi pyttesmå gårdar, målet för vår långa vandring. Solen fortsätter slösa värme när vi efter en skön rast går vidare i skogen längs ena sidan på bergsryggen västerut. Från håll verkar det stort omöjligt att stigen har någon plats i branten, men den gör slag på slag och skrår och kommer allt längre ned och vi kan samtidigt från gläntorna se bakåt på de vassa bergen från ett annat perspektiv. Skogen tättnar och till slut rör vi oss i fallriktningen rakt ned till öns hjärta, den legendariska Curral das Freiras, Nunnornas dal, uppkallad efter en gammal sägen om öns nunnor som gömde

Den 580 meter höga klippan Cabo Girao vid sydkusten är en populär sevärdhet.

I byn Monte ovanför huvudstaden Funchal kan man åka de klassiska trädslädarna.

sig här för sjörövare 1566. Vi kommer ned i en levande bygd, med täppor och vitkalkade hus, barn och vuxna på fälten, blommor och bin i dikesrenen. En rofylld plats omgiven av de skyhöga bergen och länge avskärmd från yttvärlden till dess vägen byggdes 1959.

När vi startade vandringen var inte slutmålet bestämt och nu räknar vi kallt med en buss tillbaka till Funchal. Tillsammans med andra vandare blir det ett par timmars väntan. Hyrbilen uppe på bergstoppen hämtar vi nästa dag, och innan vi lämnar ön besöker vi några klassiska turistfällor som ga-

tu-slädarna i Monte, och en vinfabrik i Funchal. Självklart måste man testa några fina årgångar Madeira. Detta starkvin började tillverkas på 1600-talet. Öborna ville skapa en tåligare dryck som klarade långa sjöresor, därför tillsattes vinsprit. Numera värms också vinet för att öka möjligheterna till lagring. I Dóliveiras vinhus skyltar man med en flaska Verdelho 1850, ett stort ingrepp i plånboken, men en söt Malvazia från 1987 får vi med oss hem, att ta fram vid högtidliga tillfällen då en smutt ska få framkalla minnet av den ljuva naturen på Madeira. Vi återkommer, helt säkert. □